

ΚΕΤΕΒΕ

ISBN: 978-625-8904-15-4

© 2018 Ketebe Kitap ve Dergi Yayıncılığı A.Ş.

ketebe.com

Ketebe Yayınları: 1767

İktisat

Yayın Yönetmeni

Furkan Çalışkan

Dizi Editörü

Melih Oktay

Yayıma Hazırlayan

Ali Oturaklı

Düzeltili

Sinem Turan

Kapak

Harun Tan

Mizanpaj

Özkan Kaya

1. BASKI

Eylül 2026
İstanbul

Ketebe Yayınları

Sertifika No: 49619

Maltepe Mahallesi Fetih

Caddesi No: 6 Dk: 2

Topkapı 34010 İstanbul

Tel: 212 612 29 30

e-mail: ketebe@ketebe.com

Baskı ve Cilt

Sertifika No: 47939

My Matbaacılık San. ve

Tic. Ltd. Şti. Maltepe Mah.

Yılanlı Ayazma Sk. No: 8/F

Zeytinburnu / İstanbul

Tel: 0212 674 85 28

Licensed by The University of Chicago Press, Chicago, Illinois, U.S.A.

© 1969 by Benjamin Nelson. All rights reserved.

© Özgün adı *The Idea of Usury: From Tribal Brotherhood to Universal Otherhood* olan bu kitabın Türkçe yayın hakları The University of Chicago Press, Chicago, Illinois, U.S.A. ile anlaşmalı olarak Ketebe Kitap ve Dergi Yayıncılığı A.Ş.'ye aittir. İzinsiz yayımlanamaz. Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

FAİZ DÜŞÜNCEİ

KABİLE KARDEŞLİĞİNDEN EVRENSEL
ÖTEKİLİĞE

BENJAMIN NELSON

Türkçesi: *Salim Korkmaz*

KETEBE

Benjamin Nelson

1911'de New York'ta doğdu. Columbia Üniversitesi'nde Orta Çağ tarihi eğitimi aldı. Çalışmalarını tarih, sosyoloji, din, hukuk ve medeniyet araştırmaları çevresinde geliştirdi. Chicago Üniversitesi, Minnesota Üniversitesi ve New York Eyalet Üniversitesi'nde ders verdi. 1966'da New School for Social Research'ün lisansüstü fakültesine geçti ve burada sosyoloji ile tarih profesörü olarak çalıştı. 1949'da yayımlanan *The Idea of Usury: From Tribal Brotherhood to Universal Otherhood* adlı kitabında faiz düşüncesinin Yahudilik, Hristiyanlık ve Reformasyon boyunca geçirdiği dönüşümü inceledi. Eserin genişletilmiş ikinci baskısı 1969'da çıktı. 1958'de *Freud and the Twentieth Century* adlı kitabın editörlüğünü yaptı. Sonraki çalışmalarında medeniyetlerin karşılaşması, modernliğin doğuşu ve Doğu ile Batı arasındaki tarihî ilişkiler üzerinde durdu. Society for the Scientific Study of Religion'ın kurucuları arasında yer aldı ve 1976'da başkan yardımcılığına getirildi. International Society for the Comparative Study of Civilizations'ın 1971'den 1977'ye kadar başkanlığını yürüttü. 17 Eylül 1977'de hayatını kaybetti. Ölümünden sonra seçme yazıları 1981'de *On the Roads to Modernity* adıyla yayımlandı.

Salim Korkmaz

Lisans eğitimini Hacettepe Üniversitesi Amerikan Kültürü ve Edebiyatı bölümünde tamamladı. Profesyonel hayatına Türkiye Hentbol Federasyonu'nda tercümanlık ve uluslararası ilişkiler koordinatörlüğü görevlerinde bulunarak başladı. Eşzamanlı olarak Hacettepe Üniversitesi'nde İngilizce Mütercim Tercümanlık Yüksek Lisans programında lisansüstü eğitime devam etti, ardından Kapadokya Meslek Yüksek Okulu'nda uygulamalı çevirmenlik programında öğretim görevlisi olarak çeşitli dersler verdi. 2013-2023 arasında İstanbul merkezli bir uluslararası kuruluşta tercümanlık, uluslararası ilişkiler koordinatörlüğü ve genel koordinatörlük görevlerinde bulunarak çok sayıda uluslararası zirve, konferans, çalıştay gibi etkinliklerde konuşmacı, moderatör ve organizatör olarak aktif rol aldı. Bu kuruluşun çok dilli süreli yayınının genel yayın yönetmenliğini yürüttü. Başta din sosyolojisi, İslam tarihi ve yönetim bilimleri olmak üzere çeşitli alanlarda birçok kitap ve yayının tercümesini yaptı. Halihazırda bir vakıf üniversitesinde uluslararası iş birliklerinden sorumlu müdürlük görevini üstlenmektedir.

İÇİNDEKİLER

TAKDİM	9
ÖNSÖZ	13
GİRİŞ	17
FAİZ DÜŞÜNCESİ	25
BÖLÜM I	
ORTA ÇAĞ EVRENSELÇİLİĞİ VE TESNİYE’NİN ÇİFTE STANDARDI	27
BÖLÜM II	
TESNİYE’NİN KRİZİ: ALMAN REFORMCULAR VE MUSA KANUNU	55
BÖLÜM III	
EVRENSEL ÖTEKİLİĞE GİDEN YOL: CALVIN’DEN BLACKSTONE’A	99
BÖLÜM IV	
TESNİYE’NİN HAYALETİ (1770-1840)	135
KARDEŞ VE ÖTEKİ: KAPANIŞ	163

EK: DOSTLUK VE KARDEŞLİK İDEALLERİNİN ERKEN MODERN ÇAĞDAKİ PARALEL AKİBETLERİ HAKKINDA BAZI DÜŞÜNCELER	167
SON SÖZ VE TEŞEKKÜR	193
EKLEMELER 1969	197
YENİ SON SÖZ	203
YENİ TEŞEKKÜR	225

TAKDİM

Bu kitap, Princeton Üniversitesi Yayınları etiketiyle “Düşünceler Tarihi Dizisi”nin üçüncüsü olarak 1949’da çıkan *Faiz Düşüncesi*’nin bir bakıma genişletilmiş baskısıdır. Genişletmeler şunlardan oluşmaktadır: Bu takdim; aşağıda “Yirmi Yılın Ardından” başlığı altında sunulan “Okuyucular İçin Bilgi”; 1949’dan itibaren tartışma konusu olan bazı hususları izah etmeyi amaçlayan “Yeni Haşiye”; kendi ilgilendikleri doğrultuda ilerlemek isteyen okuyuculara kolaylık olması için bir düzine başlıklı bölüm halinde düzenlenen, 1949’dan sonra yayımlanan, seçilen ve son olarak, kitabın yirmi yıl önce ilk çıktığında okuyucuların ve eleştirmenlerin değerlendirmelerine dair bazı yorumları da içeren “Yeni Teşekkür” bölümü. Ayrıca, son yıllarda bana yardımlarını, tavsiyelerini ve manevi desteklerini esirgemeyenlere yönelik bazı resmî şükran ifadeleri de ekledim. Bu eklemelerin yanı sıra, ilk baskının metni aynı şekilde bırakıldı. Burada hızlıca kişisel bir ikrarda bulunmak isterim: Yeni sayfalar, takdimi burada bulunan, “Okuyucular İçin Bilgi”de yeni bir ivme kazanan, “Yeni Son Söz”de uzun uzun devam eden ve ancak “Yeni Teşekkür”ün son paragrafıyla birlikte nihayete eren yeni bir hikâye

anlatmaktadır. Şimdi de kitabın güncel önemine dair hemen bilgi sahibi olmak isteyenlere doğrudan hitap eden birkaç hususa dönmek isterim.

Birincisi: Aşağıda yer alan birinci baskının “Önsöz”ünde yaptığım bir edebi mübalağa, lafzi okuyucuları ve eleştirmenleri yanlış yönlendirerek *Faiz Düşüncesi*’ni Max Weber’e “bir dipnot olarak” yazdığım zannına kapılmalarına neden olmuştur. Kitabım, ilk “Önsöz”ümde aktardığım, kendisinin ölümünden sonra yayımlanan derslerinden bir bölüme rast gelmemin öncesinde tamamlanmış haldeydi. Bununla birlikte, Weber’in eserini keşfettiğimde, o zamana kadar mahrum kaldığım bir dayanak noktasına kavuştuğum doğrudur. Weber’in çalışmalarının *ruhuna* olan süregelen bağlılığım, kendisine başta Kurt Samuelsson, Herbert Luethy ve H. Trevor-Roper olmak üzere bazı yazarlarca art arda yapılan saldırılara karşı neden onun davasını savunduğumu açıklamaya yardımcı olacaktır. Kitabımın mevcut durumda Weber’le olan ilişkisi, onun adına listelere girmeye hazır oluşuma dair mükerrer işaretlerden anlaşılabilceğinden daha karmaşıktır. “Yeni Haşiye” ve “Yeni Kaynak Eserler”in 11. bölümünde benim ismim altında listelenen son makaleler, uzun yıllardır Weber’in *Protestan Ahlakı*’nın ötesine geçip kariyerinin en sonuna kadar izlediğini düşündüğüm yolda ilerlemekte kararlı olduğumu ortaya koyacaktır. Bunu yaparken birçok akademisyenin hatalı şekilde Weber’in *Protestan Ahlakı*’na bir giriş olarak yazdığını düşündüğü, yazarın ölümünden sonra yayımlanan *Din Sosyolojisinde Derlenmiş Makaleler*’de yazarın genel girişi olarak yazdığı ustalıkli makalenin etkisi altındaydım. Bakışımdeki bu değişim, adı bu halihazırda uzun “Takdim”in bir sonraki kısmında dikkat çekmem gereken başka bir motifi de hatırlatan Sör Henry Summer Maine’e yaptığım on birinci saat dipnot atfında kendisini göstermektedir.

İkincisi: Bugünkü kuşağın araştırmacıları ve öğrencileri, Batı dünyasında Tesniye’deki faizle ilgili emre dair sıra dışı

hikâyemde, gittikçe daha çok anlam buluyor gibi görünmektedir. Bu artan ilginin açıklamasının, efsanevi geleneklerden alınan keyfin artmasıyla açıklanabileceğine inanmakta güçlük çekiyorum. Her geçen gün kardeş ve öteki, kabile kardeşliği ve evrensel ötekilik, genel ve özel dostluk gibi sorunlar, dünya siyasetinin mevcut durumunda gittikçe daha fazla anlam kazanmaktadır. Bundan şüphe duyanların, Afrika, Güneydoğu Asya ve Latin Amerika hakkında atılan manşetlere bir göz atması yeterli olacaktır. Kelimelere sırf lafzi gözlüklerle bakmayanlar muhakkak burada anlatılan dönemlerin, en azından bir ölçüde, uzun zamandır unutulmuş bir hikâyenin kayıp halkaları olduğunu fark edeceklerdir. Kuşkucu bir eleştirmenin, sıfırdan bir hikâye uydurup uydurmadığımı merak etmesinde şaşırılacak bir şey var mıdır? Bir kez daha, her okuyucuyu kendi sınavını yapmaya davet edeceğim.

Son olarak, 1949'dan bu yana büyük iyileşme gösteren bir duruma dair bir şeyler eklemek isterim. Eserim yirmi yıl önce ortaya çıktığında, kendi meslektaşları arasında kitabıma olan ilgiyi söndürmek için tasfiyeci bir tarihçinin benim bir sosyolog; savunmacı bir sosyoloğun ise bir tarihçi olduğumu söylemesi yeterliydi. Son yirmi yıl bu cephede büyük bir ilerlemeye sahne oldu. Artık dünya genelinde genç tarihçiler ve sosyologlar, beşerî bilimciler ve sosyal bilimciler, bir talihsizlik ya da vicdan azabı yaşamaksızın gittikçe daha çok birlikte keşiflerde bulunmaya başladılar. Anlaşılabilir bir şekilde, bu eserin “Biblioteca Sansoni”deki İtalyanca bir tercümesinin yayımlanması ve İtalyan basınındaki güncel duyurular, bana bu memnuniyet verici değişimin umut veren işaretleri gibi geliyor.

Benjamin Nelson

ÖNSÖZ

Max Weber'in, Protestan ahlakı ile kapitalizmin ruhu arasındaki ilişkiye dair anlatısı, dünya genelinde coşkuyla karşılanmıştır. Bununla birlikte, ona göre Reform'un kutsal bir meslek olarak manastırda görev almanın üstünlüğünü inkâr etmesinin; daha büyük çaplı bir gelişmenin yani sistematik kapitalist girişime elverişli, evrenselci bir ahlakçılığın Batı kültürüne nüfuz etme sürecinin bir parçasından ibaret olmasının üzerinde özel olarak durulmamıştır.

Weber, Orta Çağ'da biri keşişler diğeri dünya için olmak üzere birbirinden farklı iki davranış standartlarının hüküm sürdüğüne dikkat çekmiştir. Bu haksız kural, Luther ve Calvin tarafından ortadan kaldırılmıştır. Herkes, hayatı boyunca aynı şekilde, Tanrı'nın kendisini atadığı mesleği (calling) yapma yükümlülüğü altına sokulmuştur. İsa'nın tekâmül öğüdü doğrultusunda dünya işlerini terk etmeye ve resmî bir yönetim altında münzevi bir hayatı benimsemeye artık özel bir itibar atfedilmiyor ya da bu bir kurtuluş reçetesi olarak görülüyordu. Dünyanın kendisi her insanın, makamları ne olursa olsun, aynı mükafatlara namzet olan aynı normlara tâbi ilan edildikleri bir tür manastır haline gelmişti.

Weber'in kariyeri zirveye yaklaşırken yazıları da yeni bir üsluba kavuşmuştur. Metodik burjuva kapitalizminin Batı'daki münferit zaferinin, Batı'nın tüm toplum için tek bir ahlaki standardın benimsenmesine yönelik bir başka, hatta daha etkileyici bir ilerlemenin -Kudüs ve çevresine Yahudiler dışındakilerin hâkim oldukları önemin (gentile era) gelenekçi ve kabileci ahlakının aşılması- tamamlanmasına öncelik vermesinin lehine olduğunun üzerinde durmuştur. Doğu'da katı bir rekabetçi hesabın berraklaşmasının, kutsal bir kardeşlik birliği içerisindeki mensubiyetlerini tesis eden; yabancılara, ahlaki anlamda sınırların dışındaki düşmanlar olarak muamele eden kabileci ve komünalist bağlantıların varlığını devam ettirmesiyle teyit edildiğini gözlemlemiştir. Batı'da hem içeridekiler arasında ticari bakışa karşı oluşan tabuya hem de dışarıdan gelen sınırsız mülksüzleştirmenin mazur görülmesine karşı bir savaş açılmıştı. Dolayısıyla zemin, burada "Evrensel Ötekilik" olarak adlandırmayı uygun gördüğümüz, kabileci değil evrensel, işbirlikçi değil rekabetçi olan yeni bir tür "kardeşliğin" -öyle sanıyoruz ki tüm insanların eşit derecede "ötekiler" olmak bakımından "kardeş" olacağı farklı bir cemiyet- tesis edilmesine müsait hale gelmişti.

Max Weber, zamansız ölümünden önce bu dönüşümün seyrinin haritasını çıkarmaya mı çalışıyordu? Her ne kadar de-faitle kabile ahlakının yok oluşu sorununa dönse de bunun Batılı kapitalist ruhun ve toplumun ortaya çıkışındaki önemi üzerinde, en son 1919-1920 kış döneminde verdiği derslerindeki kadar güçlü bir şekilde hiçbir zaman durmamıştı. Bir bakıma mevcut yazı, neredeyse son beyanının bir dipnotuydu: "Esasen, kazanç elde etmeye yönelik birbirine zıt iki tutum, bir arada var olur. İçsel olarak, dinî bağlarla birbirine bağlanmış insanların daireleri içerisindeki dizginlenmemiş kazanç arzusu hariç, geleneğe ve kabilenin, boyun ve hane halkının mensuplarının dine dayalı ilişkilerine bir bağlılık söz konusudur; dışsal olarak, iktisadi ilişkilerde bütünüyle dizginlenme-

miş bir kazanma ruhu rol oynar, her yabancı, esasen kendisi için hiçbir ahlaki kısıtın olmadığı bir hasımdır; yani içsel ve dışsal ilişkilerde ahlak, kategorik olarak birbirinden farklıdır. Gelişimin yolu bir yandan da geleneksel kardeşliğe hesapçılığın dahil edilmesini, eski dinî ilişkilerin yerinden edilmesini içerir. Aile camiası içerisinde hesap verilebilirlik tesis edildiğinde ve iktisadi ilişkiler artık katı bir şekilde komünistik olmadığında, nahif dindarlık ve bunun iktisadi dürtüyü bastırışı da sona erer. Gelişmenin bu yönü, özellikle Batı'ya ait bir özelliktir. Bunun yanı sıra, iktisadi ilkenin iç ekonomide benimsenmesiyle birlikte dizginlenmemiş kazanç arzusunun da sertleşmesi söz konusudur. Sonuç, iktisadi dürtülerin sınırlar dahilinde işlediği, düzenli bir yaşamdır.”

Weber, çağdaş kapitalizmin, İbrani kardeşliğinin kabileci komünalizminin enkazı üzerinde yükseldiğini biliyordu ve bunu da Sombart'a hatırlatmıştı. Hatta, bu tema üzerinden ilerlemenin onu, burada dikkat çekici dönüm noktalarını incelediğimiz Tesniye'nin değişken nitelikli faiz kanununu kaplayan yoğun tefsir örtüsünün altına doğru yönelteceğini beklemiş dahi olabilir. Peki kapitalizme giden yolların Hristiyan evrenselciliğinin iyi niyetleriyle döşenmiş olacağı iddiası karşısında şaşırması olabilir miydi?

Benjamin Nelson